

Teater Varius toob Haapsallu estoonlaste lood

25. aprillil astub Haapsalu kultuurikeskuses esimest korda üles teater Varius Heidi Sarapuu kirjutatud ja lavastatud näidendiga „Kriuh-va-tšiuhh“, mis meenutab vähetuntud estoonlasi. Publiku ette tuuakse Toomas Tondu, Sergius Lipp, Nikolai Põlluaas, Sergei Mamontov ja Eesti–Soome laulusilla rajaja Väino Sola, keda kehastavad René Soom, Priit Volmer, Urmas Põldma, Peeter Kaljumäe ja akordionivirtuoos Henri Zibo. See lavastus võiks haapsallasi ning teisigi siitkandi inimesi huvitada juba selle poolest, et seal mängib nii mitmeid tuntud läänlasi. René Soom, kelle koduteater on Estonia, on pärit Lihulast; teinegi estoonlane, Priit Volmer, on suure osa oma lapsepõlvest veetnud Pärnu-Jaagupis ja Peeter Kaljumäe pärineb teadagi Pärnust. Seda, et Henri Zibo on Haapsalu poiss, kelle akordionimänguuskusele pandi alus siinses muusikakoolis, teavad kõik ilmselt niigi. Ta tuli 2014. aasta „Klassikatähtede“ konkursil teiseks ja on olnud edukas ka mitmel teisel konkursil. Viies mees, kes „Kriuh-va-tšiuhhis“ kaasa teeb, on samuti Estonia solist Urmas Põldma. Lavastuses lööb kaasa ka Haapsalust pärit akordionivirtuoos Henri Zibo. Foto: Teater Varius

Kui laval esinejad on tuntud-teatud lauljad-näitlejad, siis teater Varius ei tule paljudel üldse ette. Nagu on öelnud selle teatri asutaja, süda ja hing Heidi Sarapuu, tähendab nimi Varius ühelt poolt seda, et nende repertuaar on mitmekesine, sinna kuuluvad sõna- ja muusikalavastused, lavastused rohkete tantsudega, kontserdi- ja luulekavad, aga teiselt poolt tähendab see ka seda, et paratamatult ollakse suurte teatrimajade varjus. Viimane ongi osutunud tõeks. Tegemist pole üldse uue teatriga, sest Heidi Sarapuu käe all hakkas see tegutsema juba 35 aastat tagasi, 1987. aastal. See oli aeg, kui igasugust omaalgatust juba pisitasa lubama hakati. Enamik algatusvõimelisi kodanikke tormas vahvleid küpsetama, Heidi asutas hoopis teatri. Muidugi ei tekkinud see tühjale kohale. Kui ta 1973. aastal Tallinna pedagoogilise instituudi kultuurhariduse eriala lõpetas, suunati ta kultuurilugu õpetama Vilhelmine Klementi nimelisse kutsekeskkooli nr 32, kus ta asutas ka draamaringi. Kaasates sinna veel mitme kutsekooli õpilasi, võtsid nad osa üleriiklikest ülevaatusetest ja saavutasid seal, põhiliselt luulekavadega,

Le.ee

Kultuuriministeerium
Estonia teater
Vene Teater
Teater

järjeplanu esikohti.

1980ndatel valitses Eestis üldine luulevaimustus. Nimelt võis luule kaudu, ridade vahelt, öelda paljugi sellist, mida otse öelda ei saanud.

Üks mälestusväärsemaid etendusi ajast, kui Varius polnud veel Varius, oli kava Jaan Kaplinski loomingust, mille nimi oli „Mis on meist alles...”, mis sai Tallinna kirjanike maja musta laega saalis teoks 10. detsembril 1985.

Etenduse järel kirjutas Kaplinski trupi külalisraamatusse: „Õhtu ühel peasüüdlasel on siin ja praegu väga raske oma suuri ja sooje tundeid väljendada. Aga vast aitab ka sellest, kui nendele ainult vihjan... Sügavas tänumeeles Jaan Kaplinski.”

Tollal leidis küllaga instantse, kellele see etendus närvidele käis. Siiski ei keelatud luulekava päriselt ära, sest Juhan Saar, kes oli tollal kultuuriministeeriumi kirjanduse propaganda büroo juhataja, soovitas kodurahu huvides muuta luuleõhtu pealkirja ja nii nad kandsidki seda kava edaspidi ette nimetusega „Helmemännile mõeldes...”.

Tõelise hoo sai luuleteater Varius sisse 1988. aastal, kui Heidi pani kokku dokumentaalnäidendi „Arbujate aegu“.

„Tundsin, et on aeg rääkida sõjajärgsest luulerühmitusest, ühtlasi tuua okupatsiooni eest pakku läinud kirjanikud, vähemalt sümboolselt, tagasi koju,“ meenutas Heidi. Olgu kohe öeldud, et seda saatis enneolematu menu. Kristjan Raua majamuuseumis[i] Nõmmel anti kokku 38 etendust.

Paraku osutus seegi skandaalseks etenduseks. Sinimustvalged juba lehvisid, aga Heidi kutsuti selle etenduse pärast Pagari tänavale aru andma. Kuid õnneks muutusid olud päevadega.

Karl Vaino võeti juunikuus maha ning asendati Vaino Väljasega. Eestisse tulid esimesed väliseestlased, kes samuti Variuse etendusele sattusid. Tänu nende kutsele toimuski 1989. aastal Variuse esimene välisreis Rootsi.

Sealt edasi hakkas luulekavade hulk kahanema ning keskenduti kultuuriloolistele näidenditele. Nüüdseks on Heidi Sarapuu kirjutanud ja lavastanud 57 lavalugu, millest päris mitmed on pühendatud teater Estoniale ning estoonlastele.

Põhjus on ilmselt selles, et tema vanemad käisid palju Estonias ja tema oli alati kaasas. Nii on Estonia olnud tema jaoks lapsepõlvest saadik omamoodi teatri kehastus. Kaasa on aidanud ka see, et Variusega on seotud a mitmed praegused ja endised estoonlased nagu René Soom, Priit Volmer, Urmas

Põldma, Olari Viikholm, Mati Turi ja Helgi Sallo. Esimesena liitus Variusega juba 1998. aastal Soom, kes oli algul abiks laulude seadmisel ja õpetamisel. Laulva näitlejana alustas ta 2000. aastal ja nüüdseks on ta kaasa teinud vähemalt kahekümnes lavastuses. Miks ta seda teeb, kui ta on Estoniaski üks enam rakendust leidnud laulja?

Soom mõtiskleb selle üle päris pikalt: „Kui Heidi hakkas lavale kirjutama Estonia teatri ja legendaarsete estoonlaste lugusid, tabasin ennast ühel hetkel mõttelt, et Variuses on rohkem estoonlust kui Estonias endas. Kui koduteatris on perioode, mil kõnetavat materjali, lavastajat jm napib, ongi kosutuseks mu teine koduteater Varius. Teater kõige otsesemas mõttes. Päris teater. Ma ei saa Variuses petta ennast ega kolleege ega publikut, sest siis ma petaksin Teatrit. Varius saab olla ja peab olema aus.”

Haapsalu pensionärid teavad-tunnevad Variuse teatrit juba ammu, kõik tänu Läänemaa pensionäride ühenduse kauaaegsele esimehele Koidula Sildrele. Tema sattus esimest korda Variuse etendusele kogemata juba eelmisel sajandil. Lugu rääkis Paul Pinnast, see oli tema jaoks mingis mõttes täiesti teistmoodi teater. Teist korda läks ta Variusse juba teadlikult vaatama lugu sellest, kuidas estoonlased 1944. aastal Rootsi põgenesid.

„Mõlemad etendused meeldisid mulle nii väga, et tõin neid vaatama terve bussitäie Läänemaa pensionäre. Sellest ajast oleme püüdnud ära vaadata kõik nende etendused ja pole kunagi pidanud pettuma,“ kinnitab Sildre.

Heidilt on sageli küsitud, kas talle meeldib rohkem näidendeid kirjutada või neid lavastada. Ja ta on öelnud, et talle meeldib teha mõlemat: „Kirjutan rollid alati kindlaid näitlejaid silmas pidades ja püüan arvestada iga näitleja arenguga. Lavastades on mul see eelis, et kuna olen ise teksti autor, saan proovis näitlejale kohe öelda, mida olen mõelnud ja kas ta on õigel teel.“

Haapsalus mängitav tükk „Kriuh-va-tšiuhh“ annab väikese ülevaate Estonia teatri tegevusest 1925. aastal, muuhulgas saame teada, kuidas sündis estoonlaste hüüdlause „kriuh-va-tšiuhh“ ja mis puhul seda kasutatakse. Mis on kavas järgmiseks? „Olen eri aastakümnetel toonud Estonia teatri rahvast vaatajateni 12 lavastust,“ räägib Heidi. „Käsitlemata on veel aeg pärast 1944. aasta märtsipommitamist, mil teater leidis üles uue mängupaiga Vene teatri ruumides.[ii] Lavastus valmib sügisel ja

esietendus ongi planeeritud oktoobrikuus Vene teatri ruumidesse. Muide, olen praegu vanim tegevlavastaja Eestis [iii] – ehk teeb see teadmine rahastajate südame haledamaks! Igatahes – mu ideed ei ole veel kaugeltki otsas,“ ütles Heidi Sarapuu.

[i] Muuseum tegutses 1984–2008.

[ii] Teatri pikaajaline mängukoht oli rahvusraamatukogu keldrisaalis, aga nad on esinenud ka Tallinna kirjanike majas, Estonia talveaias, Tallinna keskraamatukogus ja veel siin-seal. Esiialgu, kuni rahvusraamatukogu on remondis, neil veel kindlat etenduste paika pole. Infot selle kohta saab teatri kodulehelt.

[iii] Heidi Sarapuu on sündinud 25. jaanuaril 1944.